

UTRECHT — "Zodra je het over kollektief wonen hebt, zien allerlei mensen het schrikbeeld van een commune opdoemen. En bij de gedachte daaraan wordt er altijd de sex bijgehaald." Misschien herkennen sommige lezers die gedachtegang wel. Het heeft directeur W.A.H.W.M. Janssen van de toenmalige Bouw- en Woningdienst in Utrecht dan ook veel moeite gekost zijn plannen voor een experimenteel woningbouwproject te verwezenlijken. Zeker omdat daaraan de term 'kollektief wonen' verbonden was.

Aan het eind van de jaren zestig, toen de hippiebeweging op z'n hoogtepunt was, was 'commune' een bekend en beladen begrip. De kreet 'kollektief wonen' daarentegen was nieuw, maar de associatie met een commune was snel gemaakt. Toch dacht Janssen daar niet aan, toen hij samen met enkele architecten plannen voor een nieuw soort woning ontwikkelde. Hij dacht vooral aan wat er allemaal mis was met de toenmalige woningbouw, en hij hoopte daar een oplossing voor te vinden.

Daar was wel behoefte aan, want de kritiek op de massa-woningbouw van die jaren was niet mals. Het was toen, dat het begrip flatneurose werd uitgevonden, en het was ook toen, dat een -volgens sommigen ontspoorde-criminoloog beweerde, dat een mens van wonen in hoogbouw crimineel kon worden. In ieder geval waren de meeste betrokkenen het er over eens, dat zowel de flatwoningen als de nieuwe wijken waarin ze stonden, nogal saai waren. En wie vanuit een oude stadsbuurt naar zo'n nieuwbouwwijk verhuisde, klaagde dikwijls ook over gebrek aan contact met de buren.

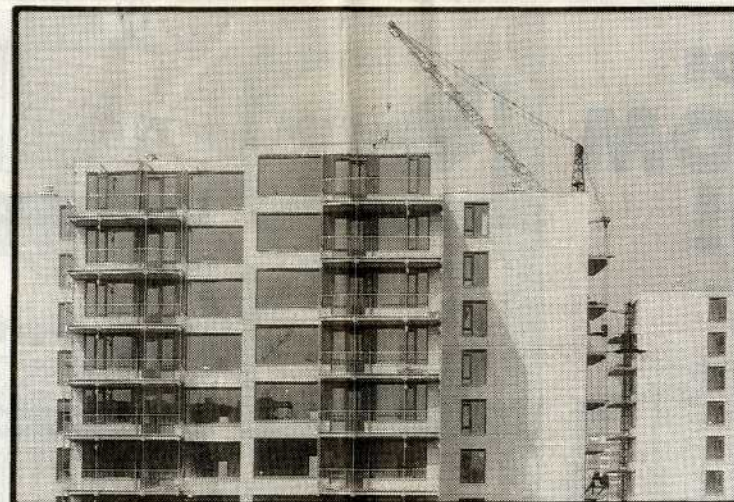
Om het zoeken naar oplossingen voor die problemen te stimuleren, stelde minister Schut van Volkshuisvesting in 1968 een subsidie in voor 'experimentele woningbouw'. Die subsidie was bedoeld voor projec-

ten die nieuwe ideeën over de woonvorm of over de woonomgeving te bieden hadden - als de woningen tenminste op den duur tegen normale kosten gebouwd konden worden. Dat was een buitenkans voor de boven al genoemde directeur Janssen. Want, was hij er niet van overtuigd dat er de komende 25 jaar veel zou gaan veranderen in de samenleving? En vond hij niet, dat er 'bij de welvaart iets bij moet?', en dat er ruimte moest komen voor andere samenlevingsvormen? "Ik geloof dat een verandering in de eerste plaats van de architecten uit zal moeten gaan", zei hij.

Project

Om die verandering te bewerkstelligen liet Janssen in 1969 een project ontwikkelen voor 182 flats in Overvecht-Noord, aan de Sao Paolodreef, de Pernambucodreef en de Cayennedreef. De (hoofd)architect was J.J.A. Smets. Iets meer dan de helft van de woningen zou drie kamers krijgen en de rest vier, en ze werden geplaatst in negen blokken van vier of zeven verdiepingen. Twee eisen stonden voorop bij de plannen: de woningen moesten verrassend van vorm zijn, en ze moesten op veel verschillende manieren in te richten zijn.

Aan die laatste eis werd voldaan door de woningen uit te voeren met enkele schuifwanden. Die maakten het mogelijk de indeling van de woning bijna helemaal te veranderen. Zo kregen de bewoners de mogelijkheid om 'kreatief' met hun woonruimte om te gaan. In een toelichting bij de plannen werd er nog eens na-

De flats aan de Sao Paolodreef in aanbouw in 1972.

FOTO GEMEENTELIJKE ARCHIEFDIENST UTRECHT

drukkelijk op gewezen, dat juist flats heel geschikt waren voor een wisselende indeling. Vreemd genoeg was daar in de woningbouw tot dan toe nauwelijks aandacht aan besteed. In de toelichting werd het vermoeden geuit, dat dat wel eens te maken kon hebben met de 'nog beperkte geestelijke rijpheid van onze bevolking' (!). Dat de indeling van het in 1924 gebouwde Rietveld-Schröderhuis ook al door schuifwanden veranderd kon worden, werd over het hoofd gezien.

De tweede eis, de verrassende vorm, moest er voor zorgen dat de woningen duidelijk anders werden dan die toch wel wat saaie rechttoerechtaan flats, die tot dan toe in Overvecht gebouwd waren (net als in alle andere nieuwbouwwijken van Nederland, trouwens). De oplossing die daarvoor bedacht werd, was het

groeperen van de woningen in een cluster. Dat gebeurde op zo'n manier, dat steeds vier woningen met één lift of trap bereikbaar waren. Een 'insnoering van de bouwmassa', in architectenjargon. Dat zou wel betekenen, dat de woningen een tamelijk groot oppervlakte aan buitenmuren kregen. Bij nadere berekening bleek dat veel te duur. Maar het alternatief dat daarvoor in de plaats kwam, bleek des te beter: de ruimte tussen de vier woningen, die open had moeten blijven, werd opgevuld met een (verwarmde) gemeenschappelijke hal. En daarmee was het "kollektieve wonen" geïntroduceerd.

Op voorhand was niet iedereen ervan overtuigd dat een gemeenschappelijke hal ook echt gebruikt zou worden. De commissie die moest beoordelen of het plan subsidie zou krijgen, geloofde er eigenlijk

helemaal niets van. Vooral het gevaar van geluidsoverlast van spelende kinderen in de hal baarde haar zorgen. Voor de toekenning van subsidie aan dit project, dat nogal prozaïsch 'project EX 68-18' genoemd werd, maakte dat trouwens niet uit: de indelingsmogelijkheden van de woningen was daarvoor reden genoeg.

Ook de ontwerpers namen toch maar het zekere voor het onzekere: in de hallen kwamen vier stopcontacten, ieder aangesloten op het elektriciteitsnet van een andere woning. Of dit nu ruzies voorkwam, of juist veroorzaakte, is nooit onderzocht. Daar was ook weinig reden voor, want de bewoners waren behoorlijk tevreden over het experiment.

De schuifwanden waar de indeling van de woning mee veranderd kan worden, bleken goed te bevallen. Tenminste, bij gezinnen met nog kleine kinderen, waar weinig behoefte aan privacy was. Want privacy, dat is er nogal een schaars goed: een op gewone toon gevoerd gesprek is overal in de woning uitstekend verstaanbaar. Zeker voor de driekamerwoningen is dat een probleem, omdat die niet beschikken over een 'stiltkamer', een voor deze gelegenheid bedachte naam. De vierkamerwoningen hebben wel zo'n kamer, die gewone, vaste wanden heeft, en die daardoor een betere geluidsisolatie heeft.

Maar nog meer dan de flexibiliteit van de woningen wordt de gemeenschappelijke hal gewaardeerd. In tegenstelling tot de sceptische verwachtingen van de beoordelings-

commissie blijken ze wel degelijk een functie te vervullen, en van de gevreesde geluidsoverlast is hiër geen sprake. De hallen worden vooral door (kleine) kinderen gebruikt als speelruimte. Ze zijn ruim genoeg voor allerlei bezigheden, en ook nog eens centraal verwarmd - heel wat beter dan de straat dus. Ook de andere bewoners maken regelmatig gebruik van de hal; gewoon zomaar als ontmoetingsruimte, om even een praatje met elkaar te maken, of voor feesten, al dan niet gemeenschappelijk. Tenslotte waren de hallen van belang voor de aankomst van nieuw tafeltennistalent, en misschien zijn ze dat nog: in 1975 stond in maar liefst twee op de drie hallen een pingpongtafel.

Dit experimentele woningbouwproject was op een aantal punten een voorloper van de zogenaamde Centraal Wonen projecten, waarvan de eerste begin jaren zeventig in Hilversum klaar kwam. In die projecten waren de gemeenschappelijke ruimten waren daar belangrijker dan bij de flats in Overvecht: Centraal Wonen projecten hadden altijd gemeenschappelijke keukens, en sommige zelfs geen privé-keukens. Tegelijkertijd worden dergelijke gemeenschappelijke woonprojecten vrijwel niet meer gebouwd, en in de oudere projecten is er in de praktijk vrijwel nergens meer sprake van echt gemeenschappelijk wonen. Het 'samenwonen' van vroeger heeft tegenwoordig meer weg van een 'LAT-relatie', precies zo als dat in het Utrechtse project altijd al het geval is geweest. Dat experiment in kollektief wonen houdt het nu al bijna vijftienvint-